NIKOLAJ FOL

MUDRI CAR

27983

NIKOLAJ FOL

NIKOLAJ GORALOV — JORDAN JOVKOV — GEORGIJ KARAIVANOV — TODOR HARMANDŽIJEV — STILIJAN ČILINGIROV

MUDRI CAR

SA 7 SLIKA

KNJIŽARA VASIĆ (VASIĆ I HORVAT) — ZAGREB

SVEZNADARKO

U neko doba živio čovjek, a zvahu ga Sveznadarko, jer je sve mogao i sve znao. Tkogod ga što zapitao, svakome je smjesta odgovarao, i to tako da je svatko odgovorom bio zadovoljan. Kad bi mu tko zapovjedio da što učini, on bi učinio, iako to možda ne bi bilo baš najbolje. No, jer drugi nisu znali ni izdaleko toliko koliko on, to mu se slava pročula nadaleko. Iz devet sela čak u deseto. Počela dolaziti k njemu i mladež da se od njega uči mudrosti. Zašto da i oni ne budu pametni i spretni poput njega?

Jednoga dana, da iskuša svoje učenike i vidi koliko im je znanje te da se uvjeri o tome koliko se znadu koristiti njegovom mudrošću, izvede ih u polje i postavi im pitanje:

— Što je ovo?

— Trn!

— Ako bosi stanemo na nj, što će nam se dogoditi?

— Ubošćemo se! — odgovoriše svi učenici jednoglasno.

Sveznadarko se nasmije samodopadljivo, produži put i pitanja. Uskoro stigoše do nekoga psinca. Pred njim ležalo pseto. Mudrac obrati se učenicima i upita ih:

— Tko to tamo leži?

— Pseto!

— Kakva vam je mudrost poznata o psetu?

— Pseto koje mnogo laje, ne grize!

— A sad da vidimo od koje je vrste to pseto!

Proslijediše put, ali kad se približiše psincu, pseto zalaje silno i potrči prema njima. Mudrac se zaustavi

i kad vidje da se pseto ne vraća, okrene se i stane bježati. Za njim potrčaše i njegovi učenici. Gdjekoji između njih i sustade ranije ili kasnije, ali Sveznadarko ne sustaje. Pseto se umorilo i vratilo natrag. Kad to vidješe učenici, viknuše Sveznadarku neka ne trči toliko silno. Čuo ih Sveznadarko, okrenuo se i zaduhan ih upitao:

— Je li se vratilo pseto?

— Vratilo se!

— To sam i mislio.

— A čemu onda još uvijek toliko bježiš? Ta poznato ti je da pseto koje laje ne grize!

— Ja to znam, a znade li to i pseto?

Učenici stadoše se smijati. Nije ih trebao Sveznadarko naročito uputiti, već i sami iz svega naučiše, da mudrost izrečena riječima, a ne djelima, uopće i nije mudrost.

MUDRI CAR

Mudri i strogi car bugarski Krum imao jednom nekoga po zlu i krađama poznatoga velmožu. Zvao se Černomir. I veliko i malo stenjalo je pod njegovom okrutnošću, a bogati teško ga proklinjali. Najposlije žalbe naroda dopriješe i do cara, pa se taj riješi da kazni zloga velmožu. Dade car dozvati Černomira preda se i reče mu:

— Slušaj, velmožo, star si i umoran, pa je vrijeme da se od posla odmoriš. No za tvoju vjernu i čestitu službu htio bih te nagraditi carskom nagradom, pa sam gotov da ispunim tri tvoje želje. Izaberi! — Velmoža Černomir zamisli se. Što da poželi, što da izabere kad mu ništa ne dostaje. Ima i novaca u ćupovima, i dvorac, i njiva toliko koliko ih okom može zahvatiti.

A bijaše veoma lakom taj velmoža, pa nije nikako htio da propusti toliko zgodnu priliku da se opet nečega dočepa.

— Vidim, ništa ne možeš sam da izabereš — reče car — zato ćemo zajedno izići izvan grada preodjeveni u priprosta odijela, pa ćemo prvu trojicu koju susretnemo putem zapitati što bi poželjeli. Što oni požele, neka se ispuni tebi. Pristaješ li?

— Ha, ti jadnici često imadu mnogo pametnijih želja nego li mi velmože i velikaši! pomisli Černomir i saglasi se s carem.

Rečeno-učinjeno. Preobukoše se i dadoše se na put. Prolazili su starim ulicama prijestolnoga grada. Ususret dođe im čovjek sav izubijan i istrgan od teška života.

— Imaš li kakvu želju? upita ga preodjeveni car Krum.

— Zašto to pitaš? uzvrati mrko nesrećnik.

— Imadeš li kakvu želju, reci je, ispuniće ti se odmah. Sam će ti je car ispuniti.

— Što, car će mi je ispuniti? Recite mu onda da mi je jedina želja neka zapovjedi da izbatinaju velmožu Černomira s 44 udarca. Taj bezbožnik oplijenio mi zlatarsku radnju do posljednjega dukata, kuga neka ga ubije!

I Černomir jedva prepozna po licu čovjeka koga je nekada kao bogata i ohola zlatara opljačkao.

— Care čestiti, odričem se ostalih dviju želja! drščući progovori okrivljeni velmoža. No car produži svoj put šutljiv i mrk poput tamna oblaka.

Prije nego li proslijediše stotinu koraka, susretoše neku ženu, otrcanu i iznurenu. Zaustaviše i nju i upitaše je isto, a ona im odgovori: »Ako ste uistinu toliko blizu caru, recite mu da imadem samo jednu

jedinu želju; želja mi je da vidim kuću velikaša Černomira sravnjenu sa zemljom, a sav imutak njegov razdijeljen među sirotinju. Taj krvolok oteo mi i posljednju njivicu, gavrani neka mu ispiju lakome očil«

Jedva što se Černomir zagledao u lice nesrećne žene, prepozna je i problijedi od straha.

— Odričem se treće želje, čestiti care!, promrsi. No car bez riječi produži put i zaustavi trećega prolaznika:

— Reci mi što želiš, i sam car ispuniće ti želju!

— Želim samo jedno! — odgovori zapitani kad je prikupio prnje kako mu se ne bi vidjelo golo tijelo. — Htio bih vidjeti toga zločinca velikaša Černomira obješena.

— Dobro, dobro! prekine ga car i vrati se mračan i bijesan u svoje carske dvore. Tu velikaš Černomir padne na koljena i stade u cara moliti milost.

— A ti nisi poznavao milosti prema tim sirotama, nesretnim i nezaštićenim ljudima! razljuti se car Krum još i više. I obrativši se stražama zapovjedi:

— Dajte mu 44 udarca po nagu tijelu, potom sravnite sa zemljom njegov dvorac i sve imanje njegovo porazdijelite među sirotinju. Najposlije ga objesite usred trga, nega svi vide rođenim očima kako car Krum kažnjava lakome i nemilosrdne ljude.

Carsku zapovijed ispuniše odmah. I priča je svršena.

KOZARČE PETKAN I DJEVOJKA LJEPOTA

U neko doba živjelo kozarče po imenu Petkan. Živjela je u isto vrijeme carska kćerka koju zvahu Ljepota. Petkan živio je u planini, a Ljepota u carskome dvoru. Petkan brojio je u svemu pet kozica koje su cijele dane pasle po šumi. Svirao im u svoju javor-sviralu i starao se oko njih kao oko drugova. Ljepota imala je čitavo carstvo, mnogo slugu i bezbroj služavki koje su je jutrom odijevale, a večerom razodijevale. One joj donosile ukusna jela u zlatnim i srebrnim sudovima, redile joj kosu i kitile je dragocjenim nakitima.

I tako su živjeli u Božjem svijetu kozarče i carska kćerkica ne poznavajući se, ne susretavši se i ne čuvši se. No Sudbina, kad je jednoga dana usred spilje sjela i u kotlu kuhala kosti uginulih zmija i korjenje otrovnih biljki, zaturi koštunjave prste u kudjeljavu kosu i reče:

— Što ja sjedim ovdje mjesto da zađem među ljude? Tamo me zacijelo čeka golem posao!

I prebacivši preko ramena stari prostirač, iziđe iz spilje. No nije pravo učinila ni stotinu koraka, kad li joj dođe ususret kozarče sa svojih pet kozica.

— Što radiš ovdje momče? upita ga Sudbina i ljupko mu se osmjehnu.

Petkan se u prvi čas preplašio opazivši ispred sebe toliko ružnu i staru bakicu, no onda se snađe i odgovori:

— Pasem kozice.

— Gle, koliko milo kozarče, započne turobno Sudbina, ti si mlad i zdrav, ti ćeš sigurno naći uskoro zarade i zaradićeš toliko novaca da nećeš pet, nego pet stotina kozica moći da kupiš. Daruj mi svoje kozice. Pogledaj me samo koliko sam stara i nemoćna. S njima ću moći dobro živjeti... Sažali se nada mnom staricom milo kozarče i daruj mi svoje kozice!...

Zamisli se Petkan, odmjeri staricu od glave do pete i obrnuto, pa reče:

— Uzmi ih!

— U tebe je zlatno srce! povika Sudbina radosno. A ti od mene uzmi za spomen ovaj prostirač, on može da ti posvršava svaki posao.

I jedva što to reče, čudesna bakica zbaci s leđa prostirač, dade ga kozarčetu, potjera kozice prema vrhu planine i zamalo je nestade među pećinama.

— A sada ja uistinu treba da se ogledam za poslom! reče Petkan i poče silaziti s planine prema gradu. Sunce je toliko žestoko prigrijalo da se Petkan uskoro umorio, položio prostirač na zemlju i legnuo da se odmori. No nije se pravo ni smjestio na svome ležaju, kad li se obzorje smrači, crni oblaci prekriše užareno sunce i udari kiša kao iz kabla.

— Do bijesa, čovjek ne može ni da se odmori kako treba? naljuti se Petkan i ustane da potraži drugo, zgodnije mjesto gdje će se moći skloniti.

Na njegovo golemo začuđenje kiša međutim ujedamput prestade i sunce se ponovo pomoli iza oblaka žarko i čisto. Petkan dakle i opet položi prostirač na zemlju i htjede da ponovo legne, ali obzorje se mahom naoblači i silna kiša udari ponovo. No jedva što je Petkan podigao prostirač kiša prestade.

— Gle čudesna li prostirača! obradova se Petkan, prebaci prostirač preko ramena i sigurna koraka pođe naprijed. Koračao je prema gradu da u njemu nađe sreću.

Slučaj htjedne da su toga dana u gradu upravo molili kiše. Sva okolina grada i svi stanovnici grada skupili se ispred goleme crkve na trgu da izmole u Boga kiše koja bi osvježila njive, polja i vinograde, jer već nekoliko mjeseci ne pade tu ni kaplja kiše.

— Što ste tu stali da molite kiše? reče im Petkan. — Ja vam je začas mogu pribaviti toliko koliko je zaželite. A kad zatražite da je obustavim, i to ću učiniti.

— Poludio si, momče! rekoše ljudi. — Promisli samo što govoriš!

— A ja vam opet velim da to mogu učiniti! naljuti se Petkan.

— Eh, ako je tako, hajde da te izvedemo pred cara, pa da vidimo hoćeš li i ispred njega imati hrabrosti da svoju ludu tvrdnju ponoviš!

— Hajdemo! odgovori Petkan i zapovjedi da ga izvedu pred cara. No u taj čas nađe se pored njega bakica kao da je niknula iz zemlje, povuče ga u stranu i prošapta mu:

— Ne budi lud! Ne pokazuj svoje moći sve dok ti sam car ne obeća svoju kćer za ženu!

I potom bakice opet nestane upravo tako nezapaženo, kako je nezapaženo bila i došla. Petkan produži put prema dvoru, gdje se već skupile hiljade naroda da vide čudo od kozarčeta. Na balkonu dvora stajala je careva kćerka Ljepota, pa kad ugleda Petkana, ne uzmogne se suzdržati, već mu dobaci ružu. Jer Petkan bio je lijep momak, iako mu haljine bijahu posvema proste i trošne. Petkan digne ružu, zatakne je za uho i uđe u dvor.

— Je li istina — upita ga car — da možeš dozvati kiše koliko ti drago i da je možeš sustaviti kad ti hoćeš?

— Nije li istina, care čestiti — odgovori Petkan — neka me tvoje oči više ne vide!

— Dobro, pokaži mi dakle tvoju mudrost, pa ako je istina što govoriš, ne samo da ću te pohvaliti, nego ću te i carski nagraditi!

— Ja tražim samo jednu nagradu, care čestiti! odgovori Petkan. — Tražim ruku tvoje kćeri!

— Ovaj je poludio! povika car bijesan. — Vežite ga i bacite u tamnicu!

I svezaše i baciše Petkana u tamnicu.

— Neka radije i cijela moja zemlja izgori od suše, ali kćeri-jedinici ne dam da se udaje za prosto kozarče! govorio je car i udarao nogom po podu od bijesa. No narod je mislio drugačije, pa su svakoga dana dolazili dvorani da mole cara neka otstupi od

svoje namjere. Inače će cijela zemlja izgorjeti od suše.

— Dobro, hajde da najposlije čujem šta će o tome reći sama Ljepota! reče car i naredi da mu dovedu kćerku. Nadao se da će kćerka ponuđenu ruku kozarčeta odbiti i tako caru pomoći da se opravda ispred naroda za svoj postupak. Ali Ljepota reče:

— Oče, ja sam vidjela kozarče i ne mislim da je nedostojno carske krune, ako je istina da može dozvati kišu i da je opet može sustaviti. Inače, i sam vidiš, čitavo ti je carstvo ugroženo. Izumrijeće sve od gladi i bolesti, produži li suša još nekoliko sedmica.

Cara smete mudar odgovor kćerke, i zapovjedi da izvedu kozarče iz tamnice.

— Slušaj — reče car kad mu straže dovedoše Petkana i kad je Petkan okružen vojnicima mirno stao ispred cara. — Dajem ti svoju kćer ako uistinu dozoveš kišu na cijelo moje carstvo i ako je padne toliko, koliko je dovoljno da se osvježe i napoje svi usjevi. No ako su riječi tvoje samo pusto hvalenje, znaj, stajaće te glave! Hajde, pristupi djelu i pokaži što možeš!

Zasjaše oči u kozarčeta od radosti. Skine prostiraš s ramena i prostre ga na zemlju. I ujedamput se sa sviju strana obzorjem navukoše tmasti oblaci. Stade sijevati, tutnjeti grmljavina, kiša se spusti kao iz kabla i stade udarati po prozorima carskoga dvora.

— Eh, dobro je — reče car — ali ako tako proslijedi, carstvo će mi kiša potopiti, pa će mi tako mjesto od suše, nestati carstvo od poplave!

Digne Petkan prostirač sa zemlje i jedva što je car dospio da svrati pogled na prozor, već je kiša prestala.

Začudi se car, obradova se njegova pratnja, a lice kćeri njegove zažagri se od radosti.

— Da započnemo svadbovanjem! Nema više što da se čeka! reče najposlije car i blagoslovi mladoga nasljednika svoga prijestolja.

A u to vrijeme Sudbina je kuhala trave i šaputala:
— Što je pisano, dogodiće se, a to je bilo pisano, i to se dogodilo!

DOMIŠLJANI

Živjela nekoć trojica domišljana i golemih lažova. Pošli zajedno po svijetu da lažu ljudima i da se domišljatošću svojom i lažima prehranjuju.

Otišli u neko selo, i jedan između njih uputi do krčme.

— Otkuda si, prijatelju? Tko si? zapitali ga seljaci.

— Ja sam, braćo, vrtljar! reče on. — U mome vrtu raste zelja kakva vi nikada niste niti vidjeli, niti ste ga mogli zamisliti. Pređašnje godine izrasla je jedna glavica velika poput kuće.

— Malo ti vrijedi zanat! — rekoše mu seljaci — Prije godinu dana tsigao u naše selo kotlar koji se hvalio da može napraviti kotao velik poput crkve.

— Gdje je? obradova se lažov — Ja sam i sâm kazandžija. Sreća što sam se namjerio upravo na vas, bićete mi svjedoci, jer kome god što rečem nitko mi ne vjeruje! Djed me moj naučio tome zanatu. On je sam izrađivao kotlove u kojima se varila juha za carsku vojsku. Htio sam ga nadmašiti pa sam napravio i sam kotao mnogo veći nego što ih je on izrađivao.

— Držite ga, hej! povikaše seljaci i skočili — To je onaj koji je pređašnje godine skupljao u žena naših priloge i onda pobjegao. No, sad ćemo ti pošteno vratiti i platiti za sve!

Uloviše ga i stadoše ga dobrano tući. Uniđu u krčmu i njegova dva druga pa kad vidješe što se zbilo s njihovim prijateljem, okrenuše se i dadoše u bijeg. Nestade ih poput dima na vjetru.

Prijatelj im jedva nekako pobježe ispod šaka seljačkih i dostigne drugove tek podveče u šumi.

— Što je, brate, što se to dogodilo s tobom? počeli ga raspitkivati.

— Pustite me! Loše se provedoh i sve zbog drugih! i ispripovjedi im sve.

Utješili ga drugovi, pa opet pođu na put. Čitavu su noć putovali i drugoga jutra unišli u drugo selo.

— Tko ste vas trojica! upitali ih seljaci.

— Mi smo graditelji — rekoše — gradimo najljepše mostove na svijetu! Upravo nedavno dovršismo jedan carski most i car nas bogato nagradi. Treba li, i vašemu ćemo selu izgraditi most.

— Napravite! Čemu da nam ne napravite?

— Imate li kamenja?

— Zar kamenja? Ima ga koliko zatražite u planini. Dovezite kamenje i sagradite nam most!

Nije bilo to pravo lažovima, jer im posao nije bio drag, no mislili su: radiće dan dva, pobrati od seljaka novac, pa će onda pobjeći.

Radili su dan dva i potom otišli u krčmu.

— A gdje vam je rijeka preko koje ćemo izgraditi most! zapitali su seljake.

— Zar vi samo gradite mostove preko rijeka? Naše selo nema rijeke.

Smijali se lažovi, no seljaci, čini se, bili su lukaviji od njih.

— Nema mosta bez rijeke, ljudi! Platite nam za kamen što smo ga dovezli pa da ste nam zdravo!

— Kamenjem ćemo izgraditi crkvu, a taj rad se ne plaća. Bog će vam to platiti!

Nadmudreni i izmoreni lažovi digoše se i udaljiše iz sela. Išli ovamo, svraćali onamo, ali nigdje nikoga nadmudriti i nalagati, pa ništa i zaraditi! Gladovali su dan dva, a trećega dana namjerili se na jednu patku zapletenu u kučine pokraj rijeke. Ulove patku, zakolju je i ispeku. No sva trojica bijahu strahovito izgladnjeli. Od jedne patke nije moguće da sva trojica utišaju glad.

— Slušajte! braćo! reče jedan — I onako dosta gladujemo! Neka se barem jedan između nas najede ljudski! Sada da legnemo i spavamo, pa kad se sjutra probudimo, koji između nas ispripovjedi najveću laž, njegova neka je čitava patka.

Pristadoše i legoše spavati. No sred noći jedan između njih ustane i krišom pojede patku.

Drugoga jutra počeše se nadmetati lažima.

— Čujte! reče prvi. Juče kad sam zaspao, sanjao sam da odoh na kraj svijeta do golema mora. Kad sam stajao na njegovoj obali, preda me isplovi zlatna riba. Posegnem za njom i ulovim je. A ona ujedamput progovori ljudskim glasom:

— Pusti me, gospodaru, učiniću ti golemo dobro.

Sažalih je i pustih je ,a ona mi onda reče:

— Patka pripada tebi!

— Saslušajte mene! reče drugi — Juče kad sam zaspao, usnio sam da sam otišao na drugi kraj svijeta i stigao do goleme šume. Ujedamput iz šume iskoči preda me čudesna srna. Odriješih remen i ulovih je, ali srna mi reče ljudskim glasom:

— Pusti me, učiniću ti veliko dobro!

Pustih je, a ona prije nego li pobježe u šumu, reče mi:

— Ti treba da uzmeš patku!

— Slušajte sad mene! reče treći koji je izjeo noću patku — Ja sam sinoć, vidjevši da ste svaki krenuli na svoju stranu svijeta, pomislio: nijedan se neće brzo vratiti, pa čemu čekati. Uzeh patku, i uistinu je pojedoh!...

LISIČICA

Noć bijaše jasna i svijetla, pače i zvijezde drhtahu od studeni.

Na jednoj otvorenoj ravnici u planini čekala lisica i njeno mlado da sve pozaspi u selu, pa da onda odu i obnove svoje poznanstvo s kokošima. Lisičica skakutala gore, pa dolje kako bi se ugrijala, dok joj je

majka bila stisnuta uza hrast i drščući mislila koliko joj je život otežao. Ljudi su od dana u dan lukaviji, teško je doći do kokošiju, pa ako se nakon dugoga gladovanja najposlije namjeriš na kakvo pilence, i to ti ne dadu tako lako. Traže za nj tvoju kožu.

Razmišljajući tako sve joj to dojadi, i iz očiju otkotrlja joj se po jedna suza. Podigla je nogu da obriše suze, kad dotrči do nje njeno mlado.

— Što radiš, majko?

— Sjedim, milo! Čekam dok se dovoljno smrači, pa ćemo onda u selo.

— A čemu si podigla nogu?

Lisica se zamisli što da odgovori djetetu. Suviše je još maleno da bi razumjelo život.

— Ništa, tako! Grijem je na vatri!

— Na kojoj vatri je griješ?

— Ej, tamo, na onoj! i pri tome pokaže u polje, gdje je u velikoj daljini gorjela vatra.

Lisičica ne reče ni riječi, već nastavi igrom. No ujedamput poskoči i zavrišti što ju je grlo nosilo. Majka potrči k njoj.

— Što ti se dogodilo, mila moja!

Lisičica udari u smijeh.

— Ništa, majko, pala mi je iskra s onoga ognja i opekla me.

Lisica se zadovoljno nasmije. Gledaj samo to dijete, još nije pravo ni odraslo, a već umije lagati!

Smračilo se, sve se smirilo što je živa, i lisica se spusti u selo. Lisičica slijedila joj korakom. Tiho, nezapaženo stigle su u selo i došumale se do jednoga dvorišta. Stara uniđe unutra, dok je lisičica ostala izvan dvorišta čuvati stražu. Strahujući da je tko ne opazi ili da ne dopadne gvožđa, jedva se stara nekako domogne kokošinjca i zavuče se u nj kroz rupu. Podiže se graja, kokoši se raskokodakale, no lisica je jednu već prigrabila. Brzo je zakolje i pobjegne. Stiže mladoj lisici, pa obje pobjegoše u šumu.

Kako su bježale, lisičica ujedamput uzdahne i padne na zemlju. Majka joj od samoga straha pusti zaklanu kokoš i potrči djetetu.

— Što ti se dogodilo, dijete?

— Oh, umirem, majčice! zavajka lisičica. — Nešto me probolo, ne znam, je li kuršum! Što li?

Lisica se uzvrpolji oko djeteta. Što da učini? A lisičica započne umiljato:

— Ne brini, majčice! Umrijeću i bez tebe! Bježi, da bar ti spaseš život! Ogavni ljudi i tebe će ubiti!

Negdje se sruše daske.

— Idu, majko, bježi!

Lisica pomiluje svoje mlado, ostavi ga i pobježe kud su je oči vodile.

Najposlije, nakon poduljega bježanja domogne se svoje rupe, pa se tu zaustavi da se malo pribere od straha. Dok je tako stajala, netko joj skoči preko leđa i ispred nje stade njeno mlado. Nasmije se lisičica grohotom, a oko usana joj se još lijepilo kokošje perje. Lisica se iznenadi.

— Otkuda ti? Ja te gledah već mrtvu.

— Ništa, majko, ono nije bio kuršum, samo se uplaših! Minulo me!

— A čemu si me onda toliko uplašila da sam pobjegla?

— Pomislila sam: neka uistinu dođu ljudi, neka u tebe nađu kokošku, ubiće te; htjedoh da te spasim, pa ostadoh kraj kokoši!

— A gdje je kokoška?

— Kokoška! Pomislila sam: nađu li je, mogu ubiti i mene, opaze li me slučajno! Zato je izjedoh!

Zamisli se lisica: maleno je njezino dijete, a toliko je lukavo. Najbolje je da sama živi.

— Slušaj, mila — reče majka čedu — ti si već poodrasla, pa je vrijeme da se rastanemo. Od sada ćeš ti sama, a ja opet sama u lov. Tako će nas ljudi teže uloviti.

— Dobro, majko! odgovori lisičica vesela da će od sada biti slobodna.

Lisica zagrli čedo i zaplače:

— Milo moje dijete! Nas se dvije nećemo više vidjeti!

— Ne plači, majko! Vidjećemo se i opet!

— Gdje, dijete?

— U krznariji! odgovori vragoljasto lisičica, poskoči i izgubi se u svijet...

IMOVINA

Jedne godine učini Bog da zemlja obrodi plodom bogatim. Te godine žito sazori i bude tvrdo poput drena.

Čuj, ženo — reče Bratoj — uredi kućerak, valjano zabrtvi sve pukotine što ih napraviše miševi. U ambaru nema više mjesta, pa ćemo žito i u kućerku pohraniti.

Žena učini kako joj muž reče, no htjede da u kućerku i pod poravna i uredi. Kad stiže u poslu do ognjišta i poče tu da kopa, udari o kamen. Odgrnuvši ponešto zemlju ukaže joj se ploča. Srce joj uzdršće. Uznemiri se, pa na jednome kraju pridigne ploču. Dignuvši je opazi pod njom ćup, a u ćupu dukati. Dođe joj u pamet da joj je muž pripovijedao kako je još u njegovoj ranoj mladosti njegov otac prodao jednoga dana golemo krdo ovaca. Prodao je ovce, ali novca nije nitko vidio. Ništa nije za dobiveni novac kupio, pa opet je ostao i dalje puka sirota. I mnogo puta kad bi se našao u neprilici, pozajmljivao je novac u susjeda. Mislio je i mislio da ne smije svoj novac da dira.

Obradovana žena nije novac zatajila, nego podigne ćup s dukatima i odnese ga mužu.

Taj se tome toliko obradovao da nije mogao više stajati na nogama, nego se spustio na stolicu. Promatrao je dukate, brojio ih i sve ih pipao jednoga po

jednoga. Vraćao ih natrag u ćup i svejednako prisluškivao kako u ćupu zveče. Ponovo ih rastresao i ponovo ih posmatrao. Onda stade gledati ženu čudnim pogledima kao da će je ubiti, pa najposlije zaviče: »Izlazi napolje!« Ostade sam i sakrije blago. Kuda? To nitko nije znao.

I postade od toga časa posvema drugim čovjekom. Jednako prema ženi i prema kćerkama, kao da ne bijahu njegovi, već tuđi ljudi. Srce mu otvrdnu i postade škrticom. Ne nosi više niti nova odijela, niti ruha. Ide svijetom prljav, ne govori ni s kim, sav kao da je obezumio. Radi i ne radi. Sjedi na pragu kuće kao gavran na gnijezdu. Jedva zanoći, a on sav obezumi. »Čemu laju psi? Jeste li zatvorili vrata? Zabrtvite prozore da se ne vidi unutra!« Gdjekoji puta zatvora se sam u sobu i samo se čuje: cin-cin; to broji dukate. Pusto blago oduze mu pamet.

No kad stiže čas smrti, smekša se srce njegovo, dozva ženu i povjeri joj gdje su dukati. A ona se bila toliko već izmučila u životu zbog tih dukata, pa pograbi ćup kao da je pun zmija i zakopa ga nekuda duboko u zemlju. I nikome ne reče, ni kćerkama, ni zetovima, pa ni unucima kud je blago zakopala.

VOJVODA INDŽE

I

Sva sela opustješe. Nigdje žive duše, tek u najbjednijim kolibama stinuli se osirotjeli seljaci. Oni omršaviše od gladi, pocrnješe od posla. Plač žena čuo se po grobovima i na putovima.

Vojvoda Indže i ostali krvoloci krstarili su svojim družbama posvuda i sijali smrt i užas.

Jedamput prođe Indže-vojvoda pored žena koje su okapale njivu. One povezaše glave crnim rupcima. Kad opaze vojvodu, žene se uplaše i razbjegnu na sve strane. Ostade na njivi tek jedan starac.

— Zašto pobjegoše žene? upita otresito vojvoda.

— Zar ja znam? . . . Prestrašile se . . . mene povedoše da ih čuvam . . . Kako da ih pazim? Starac sam, no drugih muževa u selu i nema, otkako je sela stao napadati vojvoda Indže.

— Zar Indže? A jesi li ti vidio vojvodu, starče?

— Kako bih ga vidio, sinko!? Ta, oni koji ga vidješe, ne ostadoše živi.

— A znadeš li tko sam ja? zapita Indže.

— Otkuda da te znam? Ne poznam te, no poslušaj me što ću ti reći. Mlad si, lijep si i junačan si. O, da nam je takav gospodar, kakav si ti! . . . A, gle, kako je u nas . . . Tko dođe, svako nas ubija, pljačka i pali nam sela . . . Mi smo jednostavni seljaci, bilo bi dobro kad bi se tko imao za nas starati.

Nasmija se Indže. Izvadi kesu, zagrabi punu šaku dukata i dade ih starcu. Zapovjedi mu da na svaku motiku položi po jedan dukat.

— Neka je svakoj ženi po dukat kad se vrate! I neka se sjećaju vojvode Indže. A ti, starče, ostaj mi zdrav! Zbogom i hvala ti za lijepe riječi!

I krvotok se udalji. Bijeli konj zadršće pod vojvodom Indžom i potrči poput strijele.

II

Uskoro proču se slava vojvode Indže nadaleko. Nije više napadao sela i gradove. Nije ih više robio ni pljačkao. Sam je progonio razbojnike. Prijatelji bijahu mu sve poglavice razbojničkih družina, i on im zapovjedi da prestanu pljačkati sela i mučiti narod.

Ne poslušaše mu zapovijed, pa se na njih obori kao jastrijeb na pilence, i rastjera ih.

Vojvoda Indže bio je branilac sviju. I narod je živio mirno i prihvatio se rada. I Bog dade pa zemlja obrodi bogatim rodom. Poput mora talasalo se nabubreno klasje. Poput bijelih ptica bijelili se rupci žetelica, a zvonka pjesma ozvanjala im nadaleko.

Indže je od nekuda dolazio i stao da prisluškuje. Žetelice su nedaleko njega pjevale pjesmu o vojvodi Indži koji vodi družinu od tri stotine junaka za kojima šuma plače i koji brane sirotinju.

Ozvanja pjesma pod jasnim obzorjem, rune se riječi kao zrnje teških klasova. Indže sluša. Nešto mu se slatko razlijeva u grudima, niz lice mu teku suze i padaju na bijelu grivu njegova konja. To su prve suze što ih je proplakao Indže, vojvoda, u svome životu.

ŠUMSKA LJEPOTICA

U nekome gradu živjeli zadovoljno majka, otac, brat i sestrica. Jednoga dana razbolje se sestrica, i sve nastojanje roditelja da je ozdrave bilo je uzaludno. Najposlije saznaše da imade negdje usred šume baka koja znade lijeka svakoj bolesti. No gdje je ona živjela, nitko nije znao. Riješio se bratac da potraži pod svaku cijenu baku i da je zamoli lijeka čudotvorna. No kud da krene, gdje da je nađe? Znalo se samo da živi negdje daleko i da joj je kućica dignuta na stupovima usred nekoga jezera.

Dao se bratac na put, putovao nekoliko dana, ali jezera nigdje nije zapazio. Na nekoj stazi susretne ga drvar.

— Kuda si, momče, uputio tako sam? upita ga drvar.

— Tražim baku koja živi u malenoj kolibi usred jezera.

Onda ga drvar svrati prema zapadu, pokaza mu da pođe tim smjerom sve dok ne stigne nekoj stazici. Potom neka pođe tom stazicom neprestance dok ne stigne do jezera.

Uputio bratac i oko ponoći stiže jezeru. No kako da dođe do kolibice? Nigdje nikakva prevozna sretstva. Zamišljen ušeta se obalom pa kad tu nagazi na šaš, spotače se o nešto. Sagne se i opazi da se spotakao o neko korito. To je bilo korito bakino. Ona ga je krila tu u šašu. Otkinuo je bratac dva dugačka pruta, sio u korito i prutovima mjesto veslima zaveslao prema kolibici. Jednim je prutom zakucao po vratima. Vrata se otvorila, i na njima se ukazala baka. Oči joj se toliko sjale da se od toga sjaja osvijetlilo čitavo jezero, i bratac vidje na dnu jezera dvor sav iz zlata.

— Što tražiš? upita ga baka strogo.

— Vele da ti znadeš lijeka svakoj bolesti — odgovori bratac. — Htio bih da mi dadeš lijeka, jer mi je sestrica bolesna, a sve ću ti zato učiniti štogod zaišteš od mene. Samo mi daj lijeka.

— Dobro, daću ti lijek i neću od tebe za to mnogo tražiti. Pogledaj samo na dno jezera i reci mi što tamo vidiš?

Bratac pogleda na dno i zapazi gdje s jednoga prozora dvorca gleda ljepotica pravo u njega i domahuje mu rukom.

— Vidiš li? — nastavi baka. — Ono je moja kćerka. Neko smo vrijeme živjele nedaleko jezera u šumi. No jedne večeri kad ja bijah otišla da berem gljive, došao car ovoga jezera i oteo mi kćerku. Ona je sada zatvorena na dnu jezera, i ja mogu da je vidim samo noću kad car spava. Uzmi ovaj ključ, spusti se na dno jezera i njime otvori dvanaestora vrata, jedna za drugima. Na svakim ćeš vratima sresti po dva Arapina. Oni će te pitati kud ideš, no ti ne odgovaraj, jer čim samo riječ progovoriš, vrata će se sama iza tebe zatvariti i nikakvim ih ključem više ne bi mogao otvoriti. Upamti: ni riječi ne progovori tako dugo dok se nalaziš dolje. Kad otvoriš posljednja, dvanaesta vrata, naći ćeš o vratnice ovješenu carevu sablju. Uzmi je i opaši se njome. Potom prođi hodnikom i naići ćeš na otškrinuta vrata. Pokucaj, i izići će ti usuret moja kćerka. U njenoj sobi naći ćeš nad zrcalom

ogrlicu. Gori sva kao u vatri, no ti se ne boj, nego je uzmi. Tu ogrlicu još nitko nije nosio o vratu, i u nje je snaga da izliječi svaku bolest. Onda uzmi moju kćerku za ruku i izvedi je. Ona će te možda zapitati tko si, otkuda si, ali ti ne odgovaraj, nego je vodi iz dvorca do njene sobe istim hodnikom kojim si uni-

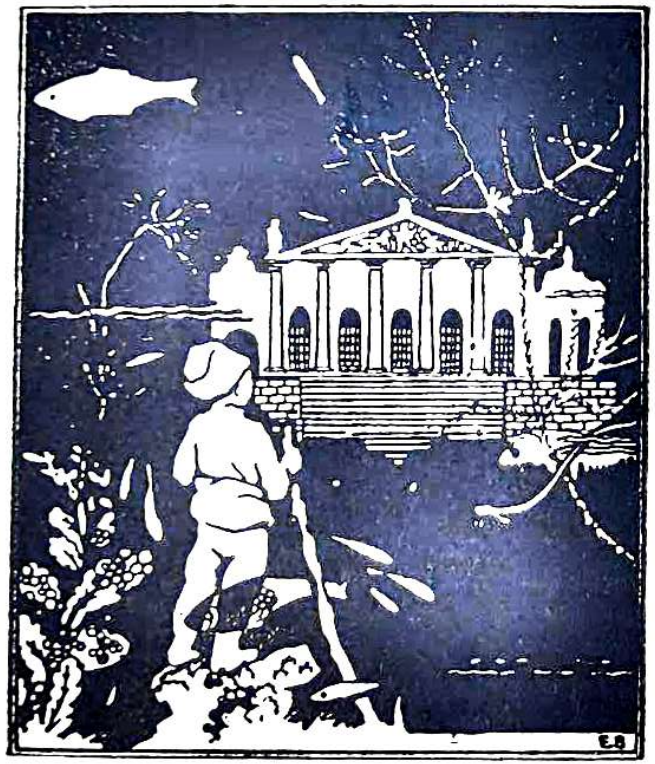

šao. Kad budeš prolazio pored careve odaje, ne zaboravi iz nje uzeti harfu prislonjenu do njegova uzglavlja. On te ne smije čuti, i moraš da tih koracaš. A kad izađeš s kćerkom iz dvorca, zasviraj na harfu, jer će se od svirke podići valovi i oni će vas sami oboje iznijeti na površinu.

U bake su oči toliko svijetlile da se od toga svijetla vidjelo na dno jezera. Spustio se bratac na dno, izvršio sve što mu je baka naložila, i uskoro ga valovi

zajedno s ljepoticom izbaciše na obalu. A ljepotica bila je poput jutarnje zore.

Sva se šuma do jezera sjala kao dan.

Bratac je produžio svirku u harfu; probudio se car jezera i kad je vidio da nema ljepotice, uzburkao je čitavo jezero. Jedva uspješe da se spase bratac i ljepotica od bijesnih duhova vodenih koji ih proganjahu. Napokon, nakon bijega od jednoga dana i jedne noći, stigoše oboje kući u kojoj je ležala bolesna njegova sestrica. Ovjesi joj bratac ogrlicu oko vrata, i ona toga časa ozdravi. Poslije se on oženio gorskom ljepoticom, a o caru nitko više nije ništa čuo.

MEDONJA I VODENIČAR

Stizavalo veče. Vodeničar, zauzet oko vatre, vario slatku večericu.

Na vratima uspravi se medonja, golem, golem, toliki kakva vodeničar još nije vidio.

— Dobar večer, vodeničaru!

— Dobro veče, kakvo te dobro nosi ovamo?

— Došao sam malo na razgovor!

— Pa dobro! Pričekaj samo dok priugotovim večericu!

Sio medonja i čeka. Priugotovio vodeničar večeru, skinuo lonac s vatre, metnuo ga u stranu da se ohladi. Uzeo stolac i sio do medonje.

— O čemu ćemo razgovarati?

— Znaš o čemu? Odlučio sam da i sam postanem vodeničar. Mnogo mi se sviđa tvoj zanat. Veoma je lagan i veoma vrijedan. Ne iziskuje nikakve trke. Takav je zanat za mene.

— Dobro si se sjetio! No, znaš li da naš zanat nije lagan?

— Nije suviše težak. Ti ćeš raditi kao i do sada, a ja koliko uzmognem.

Uplašio se vodeničar. Domislio se da mu medonja hoće oteti vodenicu.

— A jesi li već bio kad vodeničar? zaskoči ga vodeničar.

— Nikada! odgovori medonja, ali mi je skitanje dojadilo. A tu, kakav mi je posao!? Sjedim, gledam kako žito teče ispod žrvnja i razgovaram s pomeljarima. Dosadilo mi živjeti samome.

— Lijepo, ali gdje ti je vodenica?

— Kako, gdje je? Zar nije ovo vodenica!?

— Jest, ali ta je moja!

— Ne čini ništa, ako je tvoja! Biće moja.

— A što ću ja raditi?

— Radi što te volja!

— Dobro, kad hoćeš da postaneš vodeničar, a ti pričekaj da ti pokažem kako moraš raditi, jer moj zanat nije lagan. A ti si novajlija, neiskusan si i možeš učiniti u poslu pometnje. Možeš da učiniš kakvo zlo te da sam pri tome poginešl lukavo je govorio vodeničar.

I spremi se da uči medonju. Odlučio je da mu najprije pokaže najteže poslove, kako bi ga zaplašio. Pokaže mu u kolibici vreće pšenice.

— Uzmi vreće i prenesi ih do žrvnja. Naslaži ih jednu na drugu.

Prenosio medonja vreće kao da prenosi torbice i naslagao ih jednu na drugu sve do tavanice.

— Do đavola, silno je jak! pomisli vodeničar. Udari se po glavi i zamisli se.

— Često će ti se dogoditi te ćeš morati popraviti kamen. Da vidim kako ćeš ga izvaditi! reče vodeničar i pri tome poželi: »Uh, da mu se omakne, da mu padne na noge, pa da mu ih polomi!«

Napregnuo medonja mišiće, zglobovi mu pucaju, ali je kamen podigao i polagano ga spustio na daske kao da slaže suđe za pečenje hljeba.

— Gdjekada se dogodi da uopće nema mliva, onda treba vodenicu zaustaviti, jer se inače kamen istroši, ako se vrti na prazno. Hajde dakle da se uvučemo pod vodenicu, pa da vidim možeš li zaustaviti kolo.

Siđoše pod vodenicu.

— Sada gledaj kako se vrti kolo, pokušaj da ga pograbiš i da ga zaustaviš! reče vodeničar i pođe u stranu.

Zagazio medonja u vodu, primakao se vodeničnome kolu i pograbio ga. No kolo ga tolikom snagom zavrti da ga odbaci sve do suprotnoga zida. Svjetlaci iskočiše medonji iz očiju, zamrači mu se i on pade u studenu vodu.

Nasmijao se vodeničar, pograbio medonju za noge, izvukao ga na obalu i pustio ga da se tu pribere k svijesti.

Osvijestio se medonja i ustao.

— Dakle, jesi li se odlučio da postaneš vodeničar? upita ga vodeničar.

— Niti tražim vodenice, niti da ti kolo više zaustavljam! Zaustavljaj ga sam! reče medonja i izgubi se u šumu.

NAGRADA

Jednoga dana sišao Gospod na zemlju među ljude.

Potucao se od kuće do kuće, odmarao se na studenom kamenju, ali nitko između ljudi ne sjeti se da ga zapita je li umoran, je li gladan i žedan.

U jednome dvorištu starac uzdahne:

— Zamorih se teško! Ne mogu više ni da se držim na nogama.

Čuli ga ljudi, ali nitko tome ne poda važnosti.

— Dva dana nisam okusio hrane! — reče. — No još bih dva dana volio putovati po toj divnoj zemlji... Divan je uzduh... sam on te hrani!

No i te riječi ostadoše kao u vjetar bačene. Nitko ih nije htio čuti Nitko mu ne htjede ponuditi ni korice hljeba, ni zrna soli.

— Posvema me zaboraviše ljudi! — pomisli Gospod. — Ne znadu više za dobrotu...

Učinio je nekoliko koraka i onda se odupro o jednu ogradu. Gotovo od tuge zaplače. Uto iziđe na vrata neka djevojčica.

— Zar si možda bolestan, starče? i vrati se u kuću da dozove majku.

Iziđe i majka te reče starcu:

— Hajde, djedo, uđi u kuću pa se odmori. Daću ti i hrane, ako si gladan. Bijedni smo, ali što Bog da . . .

Zahvali djeda Gospod i uniđe u kuću. Kućica niska, trošna. Užurbale se majka i kćerka, i spremile mu toplu večeru. Sio starac za stô i lijepo se nahranio. Potom je i legao spavati. I jelo i san mnogo ga okrijepiše.

Ujutru reče:

— Neka vas čuva i neka vam plati Bog sva dobra . . .

Poljubio djevojčicu i nestalo ga.

Prošle su mnoge godine, i djeda Gospod ponovo siđe na zemlju. Padala je kiša i boli je studeno. Prvi mu koraci usmjere kućici dobrih žena. Oko kućice podignute krasne kuće, a iz njih izlaze bogati ljudi. No Gospod ih sve mimoiđe. Nađe staru kućicu i uniđe. Majka je stajala do ognjišta i plakala. Lijepa, siromašno odjevena djevojčica, nadvila glavu nad krevet, pa i ona plače. Kad zagleda djevojčica starca, povika:

— Majko, došao nam gost!

Ustadoše obje i započeše brisati oči. Prepoznale su starca.

— Nisi nas zaboravio! Sjedni, djede, zgrij se! — rekla je majka, a kćerka je upalila posljednja drvca. Izuje starcu mokre sandale i postavi ih na postelju do ognja da se osuše.

— Uprljaće ti se pokrivač. Stavi sandale na pod! reče starac i ispruži ruku prema djevojčici. Ali djevojčica ga ne posluša.

— Opraću pokrivač, djede, ne boj se! Gledaj da se samo ti što bolje ugriješ — doda majka. — Primakni se samo bliže vatri . . .

Djeda Gospod prizliži se ognjištu, potrepta djevojčicu po ramenu i reče:

— Koliko li je porasla djevojčica . . .

— Eh, djedo, — odgovori majka — porasla je ona, ali porasle su i nevolje. Vidio si gdje plačemo kad si nam unišao u kućicu. Hoće da nam poruše kućicu. Vele: niska je, ne pristaje uz ove palače. Odlučili su pa će to i učiniti. A ne možemo da je uljepšamo. Nemamo novaca da je ljepšu sagradimo.

— Neće oni toga učiniti — utješi ih djedo Gospod. — Naći će se već dobar čovjek koji će ih od toga odvratiti.

Smračilo se i starac ustane da se oprosti i ode. Kad se obzorje razvedrilo, i kiša prestala, on se nabrzo oprosti i ode. Obje ga ispratile i potom se vraille k ognjištu.

— Majko, povika djevojčica kad je pogledom svatila k postelji — djeda je zaboravio sandale! No kad se približila krevetu i posegnuta da uzme sandale, zadršće od radosti; sandale pretvorile se u rpu dukata . . .

UKLETA ŠPILJA

Neki car imao kćerku. Car bijaše pravedan i dobar, a kćerka mu neposlušna i tvrdoglava. Činila mnogo ludorija i spočitavala ocu da je se stidi.

— Dijete, ne zaboravi da si carska kći! — savjetovao car svoje dijete.

— Budući da sam careva kćerka, sve mi je dopušteno! uzvraćala carevna i smijala se.

Međutim car nije očajavao, već je vjerovao da će jednoga dana kćerka ipak poslušati njegove savjete. Od samoga stida zatvorio se u svoj dvor i rijetko je iz njega izlazio. Muku je mučio car što da učini, ali kako je ljubio dijete, nije mogao da je kazni.

— Caru čestiti — dojavi mu jednoga dana njegov najstariji dvoranin — tvoja kćerka noću napušta svoje odaje.

Car to više nije mogao da podnese, razljutio se i riješi se da posljednji put pokuša savjetima dovesti kćerku pameti.

Dozva je preda se i reče joj:

— Dijete moje, urazumi se! Popravi se i ne ubijaj svoga staroga oca.

— Ja sam punoljetna pa mogu raditi što mi se prohtije! odgovori mu kćerka.

Te riječi toliko razljutiše cara da dozva stražu i zapovjedi joj:

— Neka je urazumi Stara planina! Zatvorite je u spilju!

I vojnici odvedoše carevnu.

— Pazite strogo na nju! doda oštro car. — I nikada, upamtite dobro, ne pustite je da iziđe!

Car naredi da se u spilju unesu rpe zlata i stroj za rezanje novca. U početku carevna nije pogledala ni zlato, ni stroj, no zamalo snađe je dosada; sjede za stroj i stane rezati dukate. Narezala ih čitavo brdo.

Prošle su godine i vijekovi. Priča o toj spilji punoj dukata išla je od usta do usta, ali nitko nije znao gdje se ona nalazi. Mnogi su lutali po planini da nađu

spilju, ali uzalud. Ipak jednoga dana uspije nekome siromašnom mladiću otkriti spilju. Uniđe u nju i mnogo se obradova kad ugleda nagomilano zlato. Baci se na dukate kao pomaman i počne puniti džepove; kad je nakupio dukata i htio da iziđe iz spilje, otvor spilje zatvori se, i on nije mogao izići. Što sad? Lutao je amo tamo sav preplašen, ali izlaza ni otkuda.

— Tu ću dakle umrijeti! reče i spusti se bespomoćno na zemlju.

Dođe mu u pamet da su dukati možda opčarani, pa ih stane vaditi iz džepova i bacati na zemlju.

Nekud mu je olakšalo. Pokuša ponovo da iziđe, no nikako da se namjeri na izlaz. Pažljivo je pretražio sve džepove, nije li se u kojemu zaustavio koji dukat. I zaista, nađe u jednome jedan zaostali dukat. Baci ga na zemlju, i toga se časa spilja rasvijetli.

— Spasen sam! uzdahne momak i pobježe iz spilje.

Pripovijedao je to cijelome selu; povjerovaše mu, i nitko nije smio da posegne za dukatima. Stara planina ih čuva.

SADRŽAJ
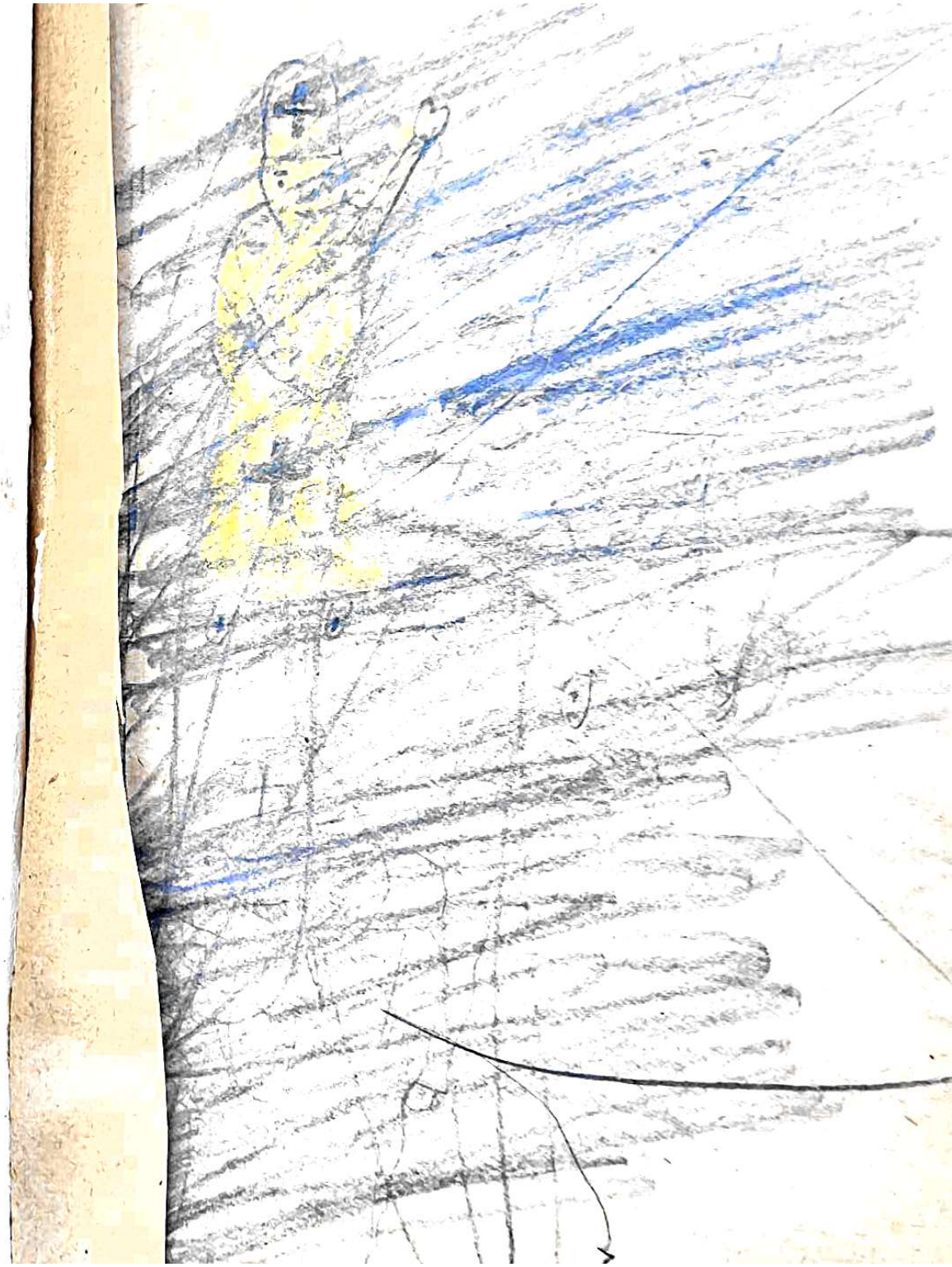
	Str.
Sveznadarko (S. Čilingirov)	3
Mudri car (N. Fol)	4
Kozarče Petkan (N. Fol)	7
Domišljani (N. Goralov)	13
Lisičica (N. Goralov)	16
Imovina (J. Jovkov)	19
Vojvoda Indže (J. Jovkov)	20
Šumska ljepotica (T. Harmandžijev)	22
Medonja i vodeničar (T. Harmandžijev)	25
Nagrada (G. Karaivanov)	27
Ukleta spilja (G. Karaivanov)	30